

Bijbelse tuinen

Stof voor tuinarchitecten, liefhebbers van bomen, bloemen en planten

(naar een gesprek met p. Johan Verschueren s.j. – enkele belangrijke bijbelteksten worden ofwel in de uitleg van J.V. opgenomen ofwel – als ze wat langer zijn – als bijlage aangeboden)

We hadden op onze vergadering van 2 juni zes tuinen opgesomd:

- de tuin van het begin, de oorsprongstuin, de tuin van Eden
- de tuin van het Hooglied, de tuin van de ontmoeting;
- de tuin van de kuise Susanna, de tuin van gerechtigheid;
- de tuin of hof van olijven
- de tuin, opnieuw, van de ontmoeting, in het Nieuwe Testament: de Verrezen Heer figureert als tuinman en Maria van Magdala ontmoet Hem daar maar herkent Hem niet direct.
- de tuin van het einde in Apokalyps 22,2

1. De eerste en de laatste, de tuin van het begin en van het einde.

Zowel de eerste tuin als de laatste, in **Genesis** en in **Apokalyps**, zijn mythische tuinen: puur betekenis, puur symboliek. "Het begint met een tuin." Ik vind dat een prachtig beeld. In Genesis 2,4 b (zie bijlage 1), het begin van het tweede scheppingsverhaal, zijn er nog geen planten; de mens wordt geboetseerd en Hij plaatst de mens, die op dat moment nog niet gedifferentieerd is, noch man noch vrouw is eigenlijk, in de tuin; dan worden de bomen gemaakt en wordt er ook duidelijk gezegd dat er moet worden gewerkt. En God ziet dat het eigenlijk niet zo goed gaat, omwille van die niet-gedifferentieerd zijn, en dan pas komt de vrouw, en dan wordt de man pas echt man, de mens die man wordt, je weet dat in die tekst met woorden gespeeld wordt in het hebreuws. En er wordt daar specifiek melding gemaakt van twee bomen, zwaar symbolisch geladen bomen, de boom van het leven, waar ge wel van moogt eten, en dan de boom van kennis van goed en kwaad. Het eten van die boom brengt de mens bijzonder dicht bij God, lijkt het verhaal te suggereren, gevaarlijk. Verklaart natuurlijk een beetje waarom wij kennis hebben van goed en kwaad en maakt ons als goden, we kunnen oordelen, we kunnen op basis daarvan beslissingen nemen en kiezen. Het lijkt alsof er verwezen wordt naar de vraag, naar de vaststelling dat het enerzijds een geweldig iets is, dat het ons inderdaad bijna tot god verheft, maar tegelijk ook een ondraaglijke vracht is waarmee wij moeten leven, temeer daar wij er niet goed mee omspringen. Wij hebben het vermogen maar gaan er eigenlijk op een slechte manier mee om. Daar gaat het verhaal op in. Het wordt gedragen door die boomsymboliek, maar het zijn onbestaande bomen, ge kunt er geen genus- of soortnaam op plaatsen, het zijn mythische bomen.

Bomen zijn altijd interessant

Bomen zijn altijd interessant, ook in het Oude of Eerste Testament, in het bijbelse denken, omdat ze vanuit de aarde opschieten, de aarde transformeren. Je moet je eventjes verplaatsen in de Oudheid; hoe denkt men in de Oudheid? Men kent niets van fysiologie, van biochemie, van scheikunde en men ziet dat met een zaad te steken in de aarde, men ziet dat daar iets uit kiemt, volume krijgt, materie, massa, die zich naar boven werkt, terwijl normaal alles naar beneden valt. De aarde transformeert tot iets moois, tot iets levengevend, tot iets dat vruchten geeft, waarvan wij kunnen eten, dat ons geneeskrachtige kruiden geeft. **Ezechiël**, hoofdstuk 47 (zie bijlage 2), met zijn visioen van het water dat uit de tempel vloeit en bomen doet opschieten, spreekt over vruchtbomen en geneeskrachtige bomen. Dat is heel wezenlijk, de boom transformeert, gaat naar boven, drukt iets uit van het verlangen van de mens naar het eeuwige, naar het goddelijke. Ook in de bijbelse wereld is de boom eigenlijk een ladder die contact maakt tussen hemel en aarde. En hét symbool voor Israël dat dat uitdrukt is de menora, de zevenarmige kandelaar (eerst in de tabernakel, later in de tempel). Dat is een boom. De vruchtensymboliek vind je terug in de menora, beschreven in het boek Exodus.

(tekst uit het boek Exodus 25,31 -39:) U moet ook een luchter maken, van zuiver goud. De luchter, met voetstuk en schacht, moet drijfwerk zijn waarin kelken met knoppen en bloemen zijn aangebracht. Zes armen moeten vanuit de schacht omhoog gaan, langs elke kant drie. In de eerste arm moeten drie amandelbloemen met knoppen en bladeren gedreven worden. Op dezelfde wijze moeten de zes armen van de luchter worden bewerkt. In de luchter zelf moeten vier amandelbloemen met knoppen en bladeren gedreven worden: één knop onder het eerste paar armen, één onder het tweede en één onder het derde paar van de zes armen van de luchter. De knoppen en armen vormen één geheel met de luchter: een stuk drijfwerk van zuiver goud. Maak er lampen voor, en plaats die zo dat het licht aan de voorkant valt. De snuiters en bakjes moeten eveneens van zuiver goud zijn. Voor de luchter met toebehoren moet u een talent zuiver goud gebruiken.

Die menora zit vol met vruchten, granaatappelen, bloemen, met bladstructuur. Dat is dus een boom die contact maakt tussen hemel en aarde, die het licht naar beneden brengt, tegelijkertijd vruchten geeft, die transformeert. Enfin, dat is één benadering. Het is niet voor niets dat men als symbool voor de levensboom en het symbool voor goed en kwaad, symbool voor het leven, eigenlijk een boom kiest, omdat die de band maakt tussen, hemel en aarde. Dat is niet alleen in de bijbel zo, dat is zo in veel beschavingen en "primitieve" culturen; als je die mythologisch gaat onderzoeken, dan kom je de boom tegen. De bijbelse wereld is daarin niet anders.

Wat mij ook opvalt – ik heb dat wel niet wetenschappelijk onderzocht – dat er in de bijbel twee heel belangrijke bomen zijn – dan ga ik over naar de échte bomen - die goddelijke namen dragen: de eik en de terebint. Dat zijn twee majestueuze bomen in Palestina die ofwel god ofwel godin heten. De eik is "elon", de terebint is "elah". "El" is de algemene hebreeuwse naam voor godheid. Wat iets zegt over het polytheïsme van voor het theïsme, net zoals bij ons, in de Keltische en de Germaanse oudheid: bomen, in het bijzonder eiken, hadden een religieuze betekenis. Het is niet voor niets dat de terebint en de eik in de Genesisverhalen vaak gesitueerd worden daar waar altaren of gedenkstenen worden opgericht: onder de terebint van..., onder de eik van... Wat weer de specifieke taak van een boom benadrukt. Het is een heel oud verhaal.

Als je een tentoonstelling zou maken: ik denk dat je binnen de kerk zelf een schitterende menora centraal zou kunnen stellen.

2. De tuin van de rechtvaardigheid.

Voor Susanna is de tuin de plaats waar je kunt rusten, waar ze zich discreet kan terugtrekken en kan vluchten voor de hitte van de dag, koelte kan vinden in de tuin met de fontein erin. Het is daar dat de perversie de kop opsteekt: de plaats die het dichtst de tuin van het begin benadert, wordt eigenlijk de tuin van haar dreigende ondergang door valse beschuldigingen. Lees **Daniël** 13 (bijlage 3)

De beschuldiging zou tot haar dood geleid hebben, mocht de jonge profeet Daniël die twee rechters, die normaal moeten staan voor recht en orde in de maatschappij en toch valselyk beschuldigingen uiten, niet hebben ontmaskerd. Hoe ontmaskert Daniël de rechters? Via twee bomen. Hij scheidt ze eerst van elkaar, een aloude techniek van onderzoeksrechters, tot op vandaag, hij neemt hun getuigenis op en hij vraagt aan de eerste van de twee rechters: onder welke boom heeft de rechter Susanna de liefde zien bedrijven met de jonge man die is gaan lopen? De rechter antwoordt: onder de steeneik. Dan komt de tweede rechter en die zegt: onder de mastiekboom. Dan zegt Daniël: deze leugen kost jullie je kop, want de getuigenissen spreken elkaar tegen. Dat is klaar voor de toehoorder die de bomen kent. Het is zomer, het is heel warm, het moment dat de bomen al vrucht beginnen te dragen. Elke bioloog die de mastiekboom een beetje kent, weet dat die boom van op afstand behoorlijk rood is, dank zij zijn trossen bloemetjes die vruchten worden; helemaal anders dan de steeneik die donkergroen is. De schijn van op afstand van die bomen is zo anders dat zelfs het kleinste kind kan zien dat het hier om een leugen gaat; de bomen gaan eigenlijk spreken, herstellen het contact tussen de hemel en de aarde en brengen recht. Ik mythologiseer natuurlijk. Want noch de steeneik noch de mastiekboom hebben op zich een symboliek. Ik vind het een heel mooi verhaal, waar de tuin gaat herstellen wat mensen kapotmaken.

Nu, het symbool voor de rechtspraak in het oude Israël is de palmboom, de dadelpalm. Dat is eigenlijk de boom van het recht. Die figureert niet in dat verhaal van Daniël. Onder de dadelpalm werd in de tijd van de Richteren of rechters, nog voor de (joodse) steden ontstonden (er waren al Kanaänitische steden) – in dat boek lezen we zeer oude verhalen, misschien wel de oudste bijbelverhalen met een historische waarde. In dat boek zie je de rechters onder de palmboom zetelen als ze recht spreken. In de tweede fase van de geschiedenis van Israël, als zij de steden gaan bewonen, gaat men in het poortgebouw recht spreken. De symboliek van de palmbom vind je terug in de psalmen; daar wordt regelmatig over gesproken: "hij rijst op als een palm", het woord rechtvaardigheid valt dan, "tsedek". Het is niet voor niets dat de evangelist Johannes, als enige evangelist trouwens, met palmladeren laat wuiven bij de blijde intrede van Jezus in Jeruzalem. De andere evangelisten hebben dat niet, spreken alleen van takken. Johannes gebruikt voor Jezus' zitten ook een Grieks woord dat "zetelen (op een troon)" betekent, de andere evangelisten, laten Jezus gewoon rijden, op een ezel. Bij Johannes troont hij als een rechter en dan komen de palmen. De rechter van de eindtijd wordt binnen gehaald. Johannes brengt in zijn evangelie planten binnen, maar historisch totaal onverantwoord. Er groeide geen enkele palm in het klimaat van Jeruzalem, wel in Jericho, die de palmstad is en ook zo wordt genoemd in de bijbel.

Rond de palmboom zou je zeker moeten werken, ofschoon hij dus niet in de tuin van de rechtvaardigheid van de kuise Susanna voorkomt. Ik vind het belangrijk rond zo een woord als rechtvaardigheid te spreken. (PS - In Stefanus' rede, in de Handelingen van de Apostelen, wordt Jezus dé Rechtvaardige genoemd – een "titel" die voorts zelden of nooit wordt gebruikt voor Jezus – GD)

Vraag: is er een intrinsieke reden waarom de rechtspraak onder de dadelpalmboom gebeurde?

Het is typisch voor de volkeren van de Oudheid dat dat zo gebeurde, vooral bij nomadische volkeren of volkeren die nog niet in steden leefden, wel al sedentair waren: men zetelde onder een boom. Je ziet dat ook bij de Germaanse volkeren recht gesproken werd bij een boom. Vanuit het oersymbool – de boom als verbinding tussen hemel en aarde, de hemelladder – kan je je wel daarbij iets voorstellen, waarom men dat deed. Ik denk dat je niet verder moet zoeken dan dat. En dat men het bij een bepaald soort boom hield, ligt voor de hand: een boom die een zegen betekende voor het volk, die iets uitstraalde, de palm is ook voeding – de dadels!

De zeven zegeningen van Israël

Dadels! Eén van de zeven zegeningen van Israël? De zeven zijn: gerst, tarwe, olijfboom, wijnrank, vijgenboom, granaatappel (speelse fantasie, liefdesvrucht, iets gratuiter) en honing. In deze opsomming heeft men dus zes planten en als zevende, honing. Daarom zeggen sommige auteurs: die honing zou ook wel een palmboom kunnen zijn, een dadel kan zo zoet zijn, je kunt die pletten, er siroop van maken. Het is een punt waar men taalkundig wat vastzit. Het zou best kunnen dat het om de palm, of de dadel, gaat als zevende zegening van Israël.

En de palmbblaren werden in het oude Israël gebruikt bij het Loofhuttenfeest. Dan mag er mee gezwaaid worden, niet met Pasen. Dus wat Johannes doet (bij de intrede van Jezus in Jeruzalem) is historisch onterecht. Maar hij weet dat en hij doet het expres. We kunnen er op aan dat het historisch zo niét gebeurd is; er was voor het Loofhuttenfeest tussen Jericho en Jeruzalem een handeltje in palmbblaren, dat in grote karavanen werd binnengebracht. Anders waren er daar geen te krijgen.

3. De tuin van de ontmoeting

Persoonlijk vind ik dat een van de meest boeiende boeken: het **Hooglied** (bijlage 4). Een eindeloze, adembenemende bron, bedwelmend! De mystieke dynamiek die daarin steekt, en die men door alle tijden heen erkend heeft! Het is een erotisch liefdesgedicht, een minnelied dat zeer zinnelijk is, met een diepe mystieke dynamiek. Dat werd ook al in de Joodse oudheid zo bekeken. Vandaar dat het Hooglied ook in de canon (lijst van heilige boeken) kwam, ook de oude canon al van de joden. Al komt de Godsnaam maar één keer voor in dat boekje, en dat nog ergens terloops, niet als de minnaar. Toch heeft men het altijd zo erkend.

Eén ding is belangrijk, dat is dat je in die dynamiek moet stappen, begrijpen wat er gebeurt, ook met de tuinsymboliek die daarin ligt. De liefdesdynamiek is het moeilijke spel tussen minnares en minnaar, die wel naar elkaar verlangen en uitkijken, maar elkaar toch zo moeilijk kunnen vinden. Pas in hoofdstuk zeven (in onze telling telt het boekje acht hoofdstukken) komen ze tot een ontmoeting, waar toekomst in zit. Die vindt dan plaats, niet in de stad... Want voorgaande pogingen tot ontmoeting, die vinden plaats in de stad, waarbij de ontmoeting afspringt om redenen die niet verklaard worden en waarbij de minnares ijlend gaat zoeken en daarbij verwond geraakt, bespot wordt. Prachtige passages, voornamelijk hoofdstuk 5. Het ziek zijn van liefde en het proberen te zoeken in de stad, in de sfeer van de mens, en het daar niet vinden. Het verhaal lijkt te zeggen dat we het daar niet kunnen vinden. En dan is er plots een ingeving, bij de minnares, die haar naar buiten trekt, de stad uit, en ze weet innerlijk: dàar is het te doen. Het is niet te doen in de stad, niet in mijn slaapkamer, niet in de straten, niet bij de poort – het is te vinden buiten de stad, het is te

vinden in de boomgaard, waar de wijnranken groeien, waar de notelaars groeien, enz. En d  r is het – het is de evidentie zelf – komen die twee bij elkaar en die gaan niet meer uit elkaar. Dan krijg je nog een vol hoofdstuk pure heerlijke poezie.

Het is heel boeiend dat op die plaats van ontmoeting een aantal bomen een plaats hebben, waaronder de wijnrank, dat wordt heel specifiek gezegd, en de granaatboom. De granaatappel die volgens de taal- en symboolanalyse in de menora voorkomt. Hij is ook weer een van die zegeningen: de liefdesappel. En dan de wijnrank die trouwens zowel in Oud als Nieuw Testament d   struik is, d   plant die de band tussen God en wereld symboliseert op een heel unieke manier. Het is een zeer rijk symbool: de wijngaard is het symbool van het Rijk Gods in het Nieuw Testament, dat zie je aan al die parabels. Maar je merkt dat ook in het Oude Testament daaraan een zeer rijke betekenis gegeven wordt als d   plek waar God en mens elkaar kunnen ontmoeten, het prototype van d   tuin. De wijnrank laat heel wat verhalen naar boven komen: de wijngaard van Naboth, het verhaal van de aanslag op dat oersymbool door de menselijke begeerte (**1 Koningen 21** - bijlage 5). De wijnrank wordt in het Nieuw Testament als symbool verwerkt vooral door Johannes, die daar heel veel aan ophangt: wij zijn de ranken, het vrucht dragen, enz. **Johannes** (15,1-8) werkt die symboliek volledig uit.

(Johannes 15,1-8) Ik ben de ware wijnstok en mijn Vader is de wijngaardenier. Als een van mijn ranken geen vrucht draagt, snoeit Hij die weg. En als een rank wel vrucht draagt, snoeit Hij die bij, zodat ze gezuiverd wordt en nog rijkelijker vrucht draagt. Jullie zijn al gezuiverd door het woord dat Ik jullie verkondigd heb. Laten we met elkaar verbonden blijven, jullie en Ik, want zoals een rank geen vrucht kan dragen uit eigen kracht, maar alleen als ze verbonden blijft met de wijnstok, zo kunnen ook jullie geen vrucht dragen als je niet met Mij verbonden blijft. Ik ben de wijnstok en jullie zijn de ranken. Alleen wie met mij verbonden blijft – zoals Ik met hem – draagt rijkelijk vrucht, want los van Mij kunnen jullie niets. Wie niet met Mij verbonden blijft, wordt weggegooid als een wijnrank: ze verdorren, men haalt ze bijeen en gooit ze in het vuur, waar ze verbranden. Als jullie met Mij verbonden blijven en mijn woorden in jullie blijven, vraag dan wat je wilt, en het valt je ten deel. Mijn vader wordt verheerlijkt wanneer jullie rijkelijk vrucht dragen en jullie je mijn leerlingen betonen.

Ik denk dat het heel boeiend is om rond dat symbool te werken, zowel in Oud als Nieuw Testament.

Ook rond de granaatappel, als de liefdesvrucht, de rode vrucht. Eigenlijk is dat geen boom, het kan tot een boom uitgroeien, maar het is vrij struikachtige verschijning, zeer vertakt, heeft niet noodzakelijk een centrale stam, al kan je hem wel zo snoeien dat je dat krijgt. Hij begint al zeer klein vrucht te dragen, knalrode vruchten.

Ik denk dat we al binnen in het kerkgebouw hele stukken van Hooglied kunnen nemen en uitschrijven. Heel dat gedicht van het Hooglied is gericht op ontmoeting, en die vindt niet plaats daar waar wij denken, maar daarbuiten. Niet in onze eigen vertrouwde omgeving, daar zult ge de minnaar niet vinden, niet in je slaapkamer, niet in de straten, niet in het poortgebouw, niet in de stad, niet in de plaatsen die we zelf creeren maar – daarbuiten. In de boomgaard.

Natuurlijk, de geuren ook. Planten zijn heerlijk om bij te vertoeven omdat ze mooi zijn, ze zijn geneeskrachtig en ze geven geuren – dat zijn de drie dimensies die je terugvindt en waarmee je kunt werken. Het Hooglied is tegelijk de fruitboer en de parfumwinkel. Prachtig!

4. Nog een andere tuin van de ontmoeting

Er is nog een andere tuin van de ontmoeting: Maria van Magdala die de Verrezen Christus ontmoet (**Johannes** 20,1-18, zie bijlage 6). Johannes kende het Hooglied! Hij werkt dat uit in de zalving in Betanië (Johannes 12,1-8).

(Johannes 12,1-8 in de Willibrordvertaling) Jezus kwam zes dagen voor het paasfeest naar Betanië, de woonplaats van Lazarus, de man die door Jezus uit de doden was opgewekt. Men gaf daar een maaltijd ter ere van Hem; Marta trad op als gastvrouw en Lazarus was een van degenen die met Hem aan tafel zaten. Maria kwam met een litra (ps – een Romeins pond, ongeveer 330 gram, veel!) echte, heel dure nardusbalsem naar Jezus toe, zalfde daarmee zijn voeten en droogde die met haar haren af. Het huis werd vervuld van de balsemgeur. Judas Iskariot, een van zijn leerlingen, degene die Hem zou overleveren, merkte op: 'Waarom heeft men die balsem niet voor driehonderd denariën verkocht en het geld aan de armen gegeven?' Dit zei hij niet omdat hij zo met de armen begaan was, maar omdat hij een dief was en zich, als beheerder van de kas, de inkomsten toeëigende. Toen kwam Jezus tussenbeide: 'Laat haar! Ze moest die balsem bewaren voor de dag van mijn begrafenis. De armen zullen jullie altijd bij je hebben, maar Mij niet.'

Als je vraagt: gebruikt Johannes planten in zijn evangelie? dan zullen zelfs kenners antwoorden, ja, de wijnstok en misschien noemen ze ook de vijgenboom - dat is het! Toch gebruikt Johannes nog meer plantensymbolen maar hij verwerkt die altijd met een heel specifieke bedoeling, theologisch goed onderbouwd, en historisch compleet fout. B.v. die palm op "palmzondag"! De hyssop is een ander voorbeeld (ik heb daar elders iets over geschreven – de tekst wordt opgevraagd). De nardusbalsem uit hoofdstuk 12 is dan weer een ander voorbeeld. De nardus komt je in het Oud Testament alleen in het Hooglied tegen. Johannes pikt die nardus terug op, verandert de zin en de grammaticale constructie (van de drie andere evangeliën) "met het oog op mijn begrafenis" en wordt bij hem: "opdat het zou blijven tot op de dag van mijn begrafenis". Geen enkele vertaling geeft dat zo weer. Waarom? Omdat het nonsensikaal is. Je kunt dat alleen maar begrijpen omdat het nardus is. Wat is nardus. Het staat in het Hooglied, 1,12: "terwijl mijn koning aan tafel is, moet zijn nardus zijn geur verspreiden". Zolang de koning aan tafel is, zolang de koning bij ons is, moet het ruiken! Johannes gebruikt een werkwoord dat zegt: het blijft werken, tot aan de dag van mijn begrafenis. Dus heel die passieweek moet ruiken naar nardus. Het is een liefdesbalsem, geen begrafenisbalsem! Johannes kende het Hooglied! Fascinerend. Hij wist dat men nardus niet gebruikte om lijken te balsemen. Daar is Johannes historisch wel betrouwbaar. Daar is in Bethanië waarschijnlijk een soort symboolhandeling geweest, vermoedelijk met nardus, en dat heeft zo 'n indruk gemaakt dat men dat is blijven voortvertellen – terwijl Marcus dat op een cultureel onverantwoorde manier is gaan duiden (nardus dient niet om lijken te balsemen), Matteüs die dat wist heeft het aangepast (hij heeft de nardus laten vallen, maar de duiding van Marcus bewaard) terwijl Johannes vanuit het Hooglied er een eigen interpretatie aan geeft.

Nog een ander voorbeeld van plantengebruik bij Johannes: hij gebruikt gerst, een minderwaardige graansoort, bij de broodvermenigvuldiging. En... hij gebruikt de tuin voor zijn verhaal van de ontmoeting van Maria van Magdala met Jezus. Jezus, de tuinman. Waar haalt hij het? De nieuwe Adam, de nieuwe mens, rechtstreekse link naar het Genesis 2 - verhaal. De nieuwe mens is natuurlijk een man in de tuin, de plaats inderdaad waar God ons aanspreekt. Welke planten groeiden daar? Heeft geen belang. Want we zitten terug in een mythisch verhaal, maar met een ongelooflijke betekenis, die iets heel fundamenteels wil zeggen: zoek Hem – thema van het Hooglied - waar je Hem niet verwachtte.

Vraag: en dan pas herken je Hem? Antwoord: Dat komt in de vier evangeliën naar voor, dat men de verrezen Christus eerst niet herkent. Eerst is er angst, eerst is er niet-zien. Meestal is het in het cenakel te doen. Bij Lucas gebeurt het uitzonderlijk op weg naar Emmaüs.

Johannes heeft ook het Thomasverhaal in het cenakel, maar hij grijpt toch graag naar de idyllische taferelen buiten: hier de tuin, later ook aan de oever van het meer.

Ik denk dus dat er meer is tussen het Hooglied en het verhaal van Maria van Magdala.

5. De tuin van de beproeving

De tuin van de beproeving, de olijfgaard of hof van olijven. Ook de olijfbom is een van de 7 zegeningen van Israël.

Het is een boomsoort die al duizenden jaren geleden in cultuur is gebracht, samen met de wijnrank, beide zeer oude cultuurgewassen, die de grote culturen van het Midden-Oosten in het leven hebben kunnen roepen. Je moet er maar eens op letten waar de grote beschavingen in de wereld ontstaan, dat is Zuid-Oost-Azië, Midden-Oosten en Zuid-Amerika met de Andes of Centraal-Amerika. Dié kernen van beschaving waren maar mogelijk in de mate dat daar planten waren die in cultuur konden worden gebracht. Die gebieden zijn niet toevallig de plaatsen waar de wilde planten gedomesticeerd werden, en bij voorkeur graangewassen: in Zuid-Oost-Azië is dat rijst, in het Midden-Oosten gerst en tarwe plus nog een aantal varianten, en in Amerika de maïs. Daarrond ontstaan beschavingen en worden nog een aantal andere planten mee in cultuur gebracht. Daar kunnen sedentaire beschavingen voet aan wal krijgen en wordt het nomadische voorgoed verlaten, zo een 10.000 jaar voor Christus. Voor zover men kan teruggrijpen in de archeologische vondsten – men kan dat niet precies dateren – weet men dat de wijnrank en de olijfbom er al waren, dat wil zeggen in cultuur gebracht (voordien kende men ze al als wilde boom of struik) minstens 5.000 voor Christus. Dat is oeroud. Net hetzelfde voor de dadel.

Ik heb gesproken over de zeven zegeningen, het is geen toeval dat gerst en tarwe daarbij zijn, met de olijfbom. U ziet, dat legt linken naar de oerbeschaving, het ontstaan van de sedentaire volkeren. Jezus bevindt zich hier in een heel oude plaats, waar de mens tot sedentaire beschaving is gekomen, de olijfgaard. Wat doet de olijfbom? Hij is een voedselbron die olie geeft – en olie is ontzettend belangrijk. Voordien maakte men voornamelijk olie uit dierlijke vetten. Olie uit plantaardige vatten was zeldzaam. De olijf is een van de eerste planten geweest die men in cultuur heeft gebracht voor zijn olie, versterkend voor het lichaam, maar ook helend, iets heilzaams. Olijfolie wordt tot op vandaag aangeprezen tegen cholesterol en wat weet ik nog allemaal. Je kan het ook gebruiken als cosmeticum. In de Oudheid gebruikte men olijfolie om zich mee in te smeren, door er o.a. geurige elementen aan toe te voegen. Het hout van de olijf is precies, is heel geschikt voor allerlei keukengerei en andere dingen, heel oud, een symbool ook van duurzaamheid. De olijf is ook gewoon lekker als vrucht. Olie maakt soepel. Het is niet voor niets dat men die voor zalven gebruikte. Als men kijkt naar de recepten in de tempel voor heilige oliën, o.a. in Exodus en Leviticus waar je recepten vindt, dan heeft de olijfolie in een bepaalde proportie haar plaats. (Een voorbeeld uit Exodus 30,22-25: "Toen sprak de Heer tot Mozes: 'Neem de fijnste geurige kruiden: vijfhonderd sikkal mirre, en half zo veel, dus tweehonderd vijftig sikkal kaneel, tweehonderd vijftig sikkal kalmoes, vijfhonderd sikkal laurier, volgens heilig gewicht, en één hin olijfolie. Bereid daarmee heilige zalfolie, een geurig mengsel zoals ook een reukwerker dat maakt; het zal heilige zalfolie zijn.") Het wordt gebruikt in het Allerheiligste om het bij God te brengen. Heeft dat betekenis gehad in de keuze van die hof van olijven? Persoonlijk vind ik dat wat ver gezocht; ik vind in die teksten niet direct een link. Het roept het natuurlijk allemaal wel op. Maar of het nu specifiek door de redacteur erin gelegd is? Het gaat hier, denk ik, om een historisch gegeven. De hof van olijven, de olijfberg, is de richting van Bethanië. Het is een plaats waar Jezus – en dat wordt er wel in gelegd – in tweestrijd komt, in zware tweestrijd. In de schaduw van de nacht moet

hij de beslissing nemen: blijf ik hier of ga ik de berg over en ik ben weg, ik ben veilig. Dat is de weg die David genomen heeft toen hij de stad moest ontvluchten, toen Absalon hem naar het leven stond; David is over de olijfberg naar Jericho gevlucht. Het is op die plaats dat nu de zoon van David moet beslissen wat hij doet. Is mijn uur gekomen of niet? Blijf ik bij die olijfbomen, wat gebeurt er dan? Is er een verband te leggen? Ik ben voorzichtig.

Het is natuurlijk wel een prachtige plaats. Een olijfgaard heeft ook iets heel wild, er groeien daar ook heel veel andere planten, zeker in de Oudheid. De olijfgaarden van tegenwoordig worden allemaal schitterend onderhouden, daar mag geen enkel ander kruid meer groeien, maar in die tijd was dat zeker niet zo. Olijfgaarden waren boomgaarden waar alle andere mediterrane kruiden groeiden, ook andere nutsplanten. Het is wel een heel mooie plaats om tot bezinning te komen. Ja, hij komt tot bezinning in een tuin, dat is natuurlijk wel betekenisvol, niet in de stad, maar buiten. Met zijn gebed tot de Vader: Niet mijn wil maar uw wil geschiede. En dan komt er een engel. Het zijn de engelen die de hemelladder op en af gaan. De hemelladder is een boom. Het is misschien een beetje ver gezocht? Het is wel "buiten". Jezus ging elke dag buiten.

6. Nog even terug naar de tuin van het einde

"Midden op het plein van de stad en omgeven door de rivier stond de levensboom, die twaalfmaal vrucht draagt, elke maand eens; en zijn loof brengt de volken genezing." (volledige tekst als bijlage 7) Het laatste hoofdstuk van de Apokalyps trekt de boog terug naar het begin, de oorsprong, en plaatst daar in het midden van de stad, op het centraleplein, de levensboom, en daar ontspringt ook water, enz. Je hebt eigenlijk een tuin die geworden is tot stad, woonplaats van mensen. Verder worden er daar geen planten vermeld. Ik vind het wel heel boeiend om te zien hoe die auteur de boog spant van begin (toen hij schreef, begon de joodse bijbel al met het boek Genesis) tot het einde.

Vraag. Zou dan de tuin met de levensboom in de stad beide bij elkaar laten komen: tuin en stad? Antwoord. Het lijkt wel, al wordt het niet echt uitgewerkt. Het is wel gek dat de stad daar bij de levensboom staat, die eigenlijk in de tuin van Eden stond. Het is alsof de stad uiteindelijk de plaats is geworden waar wél ontmoeting mogelijk is tussen God en mens. Ik denk wel dat dat theologisch erin zit.

*

In de resterende gesprekstijd kijken we naar het overzichtje in het *Bijbels Woordenboek* van planten en bomen in de bijbel (zie bijlage 8) en we staan nog even stil bij het eerste trefwoord: de acacia.

De acacia is een zeer belangrijke boom, die we samen met de ceder zouden moeten behandelen. Want de acacia wordt in Exodus gebruikt voor het bouwen van de rondtrekkende ark (des verbonds) en alle andere benodigdheden, terwijl cederhout wordt gebruikt voor de bouw van de tempel in Jeruzalem. Geen toeval. Acacia is inderdaad een boomsoort die niet in Israël voorkomt, maar wel in de Sinai, in de halfwoestijnen van Egypte. Een nomadisch volk dat rondtrekt, gebruikt inderdaad acacia en kan niet eventjes een ommetje maken naar de Libanon (met zijn ceders) Acacia is dus inderdaad historisch een herinnering aan oude tijden. Acacia is symbolisch zwaar beladen. In het Hebreeuws: sjithim, eigenlijk sjthjm, want dat was niet ge vocaliseerd, betekent ruïne of fundament, een tegengestelde betekenis dus; de meervoudsvorm duidt op dubbelheid, geen eenheid, en het is uitgerekend zo 'n houtsoort, die iets heel dubbels heeft, die men gaat gebruiken voor het bouwen van de ark. (voorbeeld: in het boek Numeri een scène waar het volk zich inlaat met

de Moabitische vrouwen, ontucht bedrijft met haar, maar ook de goden van de Moabieten gaat vereren, op de plaats die heet... Sjithim, of de plaats genoemd "acacia".) De opdracht die God gaf was de stenen platen met de "geboden" neer te leggen in een kist, gemaakt van acaciahout, volledig omvangen door goud, ook de draagstokken moeten volledig ingepakt worden door goud, van die dubbelheid zie je niets, het symbool van God, goud, moet dat neutraliseren, maar het is er toch. Daarom moeten die stenen platen met de voorschriften erin komen, ergens orde brengen in die zeer dubbele en gevaarlijke wereld, dat is geen toeval. Denk aan Deuteronomium 30 "heden houd Ik u voor, dood en leven. Neem het aan, en gij zult leven" De conditie waarin ge leeft, de ark, is bijna het symbool van de wereld, dubbel. Acacia is ook een heel interessante boom om mee te werken.

De ceder heeft die dubbelheid niet. Het is wel een boom van hoogmoed, ook van welvaart.

Andere vruchtbomen – appel en zo – komen niet zo vaak voor. De meeste van die planten zijn "hapax" (Grieks voor éénmaal), worden maar één keer genoemd in de bijbel, onze enige bron van de Hebreeuwse taal.

Tot besluit

Ik denk, er is mee te werken: de zes tuinen, de menorah, de zeven zegeningen, plus nog een aantal heel kenmerkende en speciale gevallen: acacia, ceder, moerbeivijgenboom die tegenover de ceder staat bij de profeten, de eik, de terebint die de hemelladder symboliseert...

(Antwerpen 4 juni 2004)

PS – Johan Verschuere publiceerde hierover nog

- 1) in **Jona**, het blad van de Leuvense studentenparochie, een aantal bijdragen over bomen, planten en kruiden in de bijbel. De teksten worden opgevraagd
- 2) in De Vloer, blad van de Braambosuitzendingen, neerslag van radio-interviews met hem, te raadplegen als bijlage (8 blz.)